

XV.

Om de danske Klostere i Middelalderen.

Under ovenstaaende Titel udgav afdøde Biskop J. B. Daugaard i Aaret 1830 et Værk, der blev kronet med Videnskabernes Selskabs Prisedaille og som dengang det udkom afhjalp et Savn i vor Litteratur, hvorfor det ogsaa siden er blevet raadspurgt og benyttet af alle, der hos os have beskæftiget sig med Emner, der berørte Middelalderens Kloster-

væsen. Saa fortjenstligt Værket nu end var for sin Tid, saa lader det sig dog ikke nægte, at det ikke ganske svarer til de Fordringer, der kan gjøres til en dansk Klosterhistorie. Forfatteren havde nemlig kun i ringe Grad haft Lejlighed til at benytte de haandskrevne Kilder i vore Bibliotheker og Arkiver, men maatte næsten udelukkende holde sig til det, der tilfældigvis var offentliggjort. Deraf var Følgen, at det ogsaa var tilfældigt, om hans Efterretninger var nogenlunde tilfredsstillende, eller om det vigtigste maaske endnu laa skjult i de ubenyttede Dokumenter og Haandskrifter. Dette følte han selv, og da Værket derfor for et Par Aar siden var udsolgt, kunde han ikke bestemme sig til udenvidere at lade det optrykke, helst da der siden dets Offentliggjørelse ogsaa var fremkommet i Litteraturen en Mængde ny Bidrag til Klosterhistorien, som hans Alder og Embedsgjerning ikke havde tilladt ham saa nøje at følge med. Han henvendte sig derfor til Udgiveren af disse Samlinger med Forespørgsel, om jeg var villig til at yde Bistand ved en ny og revideret Udgave. Andre Arbejder gjorde dette umuligt for mig; derimod foreslog jeg ham, at han skulde overgive Værket til Selskabet for Danmarks Kirkehistorie med den Begjæring, at Selskabet, naar Lejlighed tilbød sig, skulde interessere sig for at faa Værket udgivet paany i en saadan Skikkelse, som vor Tids Krav til et saadant Værk gjorde ønskelig. Herpaa gik den afdøde Biskop ogsaa ind, og et Par Maaneder før sin Død tilstillede han Selskabets Bestyrelse sit Haand-exemplar af Klosterhistorie med de Rettelser og Tilføjelser, han deri havde gjort (hvilke dog sjelden ere af stor Betydning), med særlig Anmodning til dette Tidsskrifts Udgiver om at tage sig af Sagen. Hertil maatte jeg efter mine Studiers hele Retning være meget tilbøjelig; men jeg kunde ikke lukke Øjnene for, hvor store Vanskeligheder en ny Udgave af Biskop Daugaards Værk har, saalænge vi ikke besidde noget trykt dansk Diplomatarium. Der findes i vore Arkiver og Bibliotheker utallige utrykte og for en stor Del ubenyttede Dokumenter vedkommende Klostrenes Historie,

og det er ikke et Hastværksarbejde at oplede og benytte disse. Det vil kræve flere Aars udholdende Flid af en Mand, som besidder de fornødne Forkundskaber forbundne med historisk Sands. Under disse Forhold veed jeg intet bedre end at forberede Sagen ved i disse Samlinger at give Plads for Bidrag til eller Bearbejdelser af enkelte Partier af det vidtløftige Emne, og derhos flittig optegne og henlægge, hvad der maatte forekomme til Berigtigelse og Supplering af Daugaards Værk, og saa forøvrigt vente, indtil en Mand tilbyder sig, der er Arbejdet voxen.

Her gjøres nu strax en Begyndelse med nogle Smaa-bidrag.

1.

Graabrødreordenens Provindsialkapitler 1501—29.

I Kongl. Bibliotheks Exemplar af »Eruditorium confessorum Fratris Hieronymi Sauanarole Ferrariensis ordinis predicatorum«, trykt 1510, findes paa Titelbladet skrevet med en samtidig Haand »Liber Jeorgii Erasmi de Swinburgis« og derunder følgende Fortegnelse over Graabrødreordenens Provindsialkapitler, hvormed kan sammenlignes den udførligere Beretning om de samme Møder, som findes i den vigtige »Historia ordinis Fratrum Minorum in Dania«, der er trykt i 5te Bind af Script. Rer. Danicarum (p. 522 sq.).

Køgen (150)1.

Otton. 2.

Haff. 4. Glob finit. Laurentius cepit.

Husum. 5.

Malmo. 7. Laurentius finit. Jaspar cepit.

Swinburg. 8.

Helsing. 10. Jaspar finit. Laurentius cepit.

Otto. 11.

Nest. 13. Laurentius finit. Jaspar cepit.

Randru. 14. tunc veni Haffniam¹⁾.

¹⁾ Dette og det følgende er som det synes skrevet noget senere end Optegnelserne fra de foregaaende Aar.

Roskil. 15. presidente commissario.

Horsnen. 16. tunc Halstadium veni. Jaspar finit. Laurentius cepit.

Nysta. 17.

Ripen. 19. Laurentius finit. Jaspar cepit. Guilielmus commissarius¹⁾ gen. fuit.

Køgen. 20.

Jaspar moritur.

Otto. 22. Laurentius cepit, ante fuit commissarius.

Kalundbur. 23.

Nest. 25. Laurentius finit. Bernardus 1° cepit.

Suenburg. 26.

Lunden. 28. Bernardus finit. Johannes Brun 1° cepit.

Horsnen. 29.

2.

En Bandsættelse af Klosterforurettene.

Følgende oprørende og blasphemiske Bandsformular findes skreven med en Haand neppe sønderlig ældre end Aaret 1500 bag i en Lovkodex (Arne Magn. Saml. 9. 8vo). Den viser, hvilke utilbørlige og forfærdelige Vaaben, Romerkirken tillod sig at anvende mod sine Modstandere og det ofte i Sager af ren verdslig Art, eller hvor det gjaldt om Tilfredsstillelse af privat Fjendskab og Had.

Aff then almeghtygh Gwdh Ffaders ock søns ock then helighans ock alle appostolers ock sancti Bernardi ock alle Gwtz Helyæns wegne. Wii bandfføræ oc i madband setther oc wdlwckæ aff then helyghe kyrkens samfwnd alle hwo the he(l)st ære N. ther haffwer giortt eller nw giøre wortt closther merkeligh skade ock wrett. Fforbandhet skall the wære aff Gwd fader oc Søn oc then Helligand oc aff iomffrwe Maria, wor herre Jhesu Cristi modher, hwilken ther løsth werdhen fraa ewindhert piinæ mett syn segnet død. Fforbandeth skall the wære aff sancto Michaelē archangelo mett the ny englæ choer. Fforbandhet skall the wære aff

¹⁾ Læsningen af disse to Ord er meget uvis.

sancto Petro apostolo oc alle wor herres apostoler oc aff the fyræ ewangelisther mett. Fforbandhet skall the wære aff alle patriarcher oc prophetis. Fforbandhet skall the wære aff the fyræ oc tiffwe senioribus, hwilke thiæner for Gwdh oc loffwer Gwd mett theres sangh. Fforbandhet skall the wære aff sancto Stephano ock aff alle the helligh martiribus, som død toldhe for Gwdz skildt. Fforbandhet skall the wære aff sancto Siluestro oc alle helligh confessoribus. Fforbandhet skal the wære aff sancta Maria Magdalena oc alle hellighe quinner. Fforbandhet skwll the wære aff then løffwendhe Gwtz søns, Jomffrwe Marie søns, Jhesu Cristi wor herris, hans hellighe beboddelsæ, tilkommelsæ, ffødelsæ, omskierrelsæ, døbelsæ oc swaræ død, wpstandelsæ ock wpffarelsæ till hemmell ath dømæ paa domdagh. Fforbandhet skall the wære aff hemel oc iord, aff sole, aff maanæ aff stiernæ oc aff wand. Fforbandhet skall the wære aff Gwd, ther all tingh haffwer skapt. oc aff alle tingh, ther skapt er aff Gwd. Fforbandhet skwll the wære i hws oc wdhen hws. Fforbandhet skwl the wære i kirky eller oc wdhen kircky. Fforbandhet skwl the wære i hoor, i howedswere, i hyndhe, i howedskall, i hiernæ, i øræ, i ørlæp, i øffwe, i øwebron, i øwenlogh, i næsæ, i næsæbolt, i tendher, i tendhegiarde, i twnghe, i twngherødher, i gwmmæ, i gool, i howed, i anled, y tyningh, i hals, i yssæ, i strwbæ, i skoller, i aarom, i hynder, i alle fynghre, i brøsth, i baagh, i røgh, i rygbyn, i sydhe, i ribbyn, i hwd, i kiød, i bien, i alle theres lønlich tingh, i lyff, i hiertthe, i hierttherødher, i nyre, i lwnghe, i galde, i mylthe, i læffwer, i maffwe, i maffwehorn, i tarom, i alle theres indwall, i loær, i bien, i bienlægh, i brwskæ, i fødher, i alle thæær, i knæ, i knæskall, i knæbieen. Fforbandhet skwll the wære fraa theres fode ylæ oc tiill theres howets yssæ, indhen oc wdhen. Fforbandhet skall the wære i alle steed, standhende, lyghende, gonghende, sydhende, edhende, dryckende, waghende oc soffwende. Fforbandhet skall the wære i alle theres gierningh. Theres gierningh skall wære forbandhet mett Dathan oc Abyron,

mett theres børn, mett Juda, wor herre forraddh, mett Pylato oc Herode oc mett alle the, som finghe braa død aff werdhen oc foor tiill helwedens pynæ. Alle fforbandels, hwike scriffwes aff i alle bøgher, skall kommæ offwer them, oc skall bliffwe hoes them i alle tiidt, i alle daghe, i alle nætther. Theres naffwen skall affslettes aff leffwende mentz bøgher oc skall icky scriffwes mett rethferdigh men. So som tissæ lyes wslickes, saa skall oc the wthskylles fraa ewinneligh lyes, ewinneligh glæde oc alle gode gerningher, ther giøress y hemmeriigh, oc fraa alle goode gerningh theres liss. Saa skall alle thi forbandhet menniske lighæ i pynæ, ther aller kommer endhæ wpaa. In nomine patris etc.

3.

Om Provsterne i Børglum Kloster efter Aaret 1500.

Præmonstratenserklosteret Børglum, hvis Medlemmer udgjorde Stiftets Domkapitel, var et af de anseeligste Klostere i Nørrejylland. Dets Forstander kaldtes Provst, og under ham stod en Prior. I Aaret 1500 afstod den siden som Norges Ærkebiskop berømte Erik Valkendorf, af hvem Allen nys har tegnet os saa smukt et Billede, Børglum Provsti til sin Broder, Mester Anders Valkendorf¹⁾. Denne efterfulgtes (der siges 1509) af en tydsk Doktor i Kirkeretten, Antonius von Fyrstenberg, som nogle Aar tidligere var kommen herind og 1507 var bleven Professor ved Universitetet i Kjøbenhavn²⁾. Han læste dog ikke ret længe ved den høje Skole, men da han var af en forslagen Karakter og formodentlig ansaas som brugbar i Statssager, vidste han at gjøre sig yndet hos Kong Hans, og blev af denne forlenet med Børglum Provsti og senere optagen i Danmarks Riges Raad. Som Rigsraad besøgte hans Statsakter 1513 og 1515³⁾. Imod

¹⁾ Dansk Atlas. V, 330. Allen, De tre nord. Rigers Hist. 1497—1536. III, 2, 441. De ældste danske Archivregistraturer III, 88.

²⁾ Scr. Rer. Dan. VIII, 355. Vinding, Acad. Haun. p. 58.

³⁾ Aarsberetn. fra Geh.-Ark. II, 56. Suhms Nye Saml. III, 154. D. Antonius var ogsaa tilstede i Aalborg ved Kong Hans's Død 1513 (Allen a. Skr. II, 7).

Christiern II viste han sig føjelig, da han 1518 »undsatte« Kongen med 250 Lod Sølv af Klosterets Midler i Anledning af Rustningerne mod Sverig¹⁾. Men da Biskoppen i Børglum, Stygge Krumpen, som 1519 var antagen til Koadjutor af den uværdige Niels Stygge, kom under Vejr med, at D. Antonius paa egen Haand beskattede Klosteret og hemmelig sendte dets Klenodier ud af Landet, saa lod han ham fængsle, og holdt ham fangen, indtil han erstattede hvad han havde tilvendt sig, og ved at anklage ham for Kongen og Rigsraadet fik han ham nødt til at afstaa Børglum Provsti til den gamle Biskop Niels Stygge, som den 22de April 1520 fik Kongens Præsentationsbrev til Paven paa Provstiet²⁾. Skjønt det kaldtes »en fri Resignation«, var D. Antonius dog alt andet end tilfreds med den og begav sig til Rom for at klage over de tvende børglumske Bisper og den ham formentlig tilføjede Forurettelse. I et Brev, som Christiern II's Agent ved Pavehoffet i Marts 1522 skrev fra Rom, omtales, at »den hvide Munk, som var Provst i Børglum«, opholdt sig der, og at Ærkebiskop Erik Valkendorf, paa hvem Christiern II havde kastet sit Fjendskab, og som derfor nu var landflygtig, var hans Husfælle³⁾. Det lykkedes D. Antonius at faa Pave Hadrian VI til at udstede en Stevning til de to børglumske Bisper, ifølge hvilken de skulde indfinde sig i Rom for at gjøre Rede for deres Adfærd, hvis de vilde undgaa Kirkens Hevn. Denne Stevning kom Bisperne meget ubejlig, da de just vare ifærd med at styrte Christiern II fra Thronen; de henvendte sig derfor til Frederik I, da de vare samlede med ham og de andre oprørske Herrer i Viborg i Anledning af hans Kongehylding. Og Frederik var naturligvis strax rede til at hjælpe dem, der havde hjulpet

¹⁾ Suhms Nye Saml. I, 292.

²⁾ Suhms Nye Saml. I, 361, og den nedenfor anførte Optegnelse af M. Anders Vedel, der stadfæster Rigtigheden af, hvad Allen har udtalt som Formodning (a. Skr. III, 2, 435—7). Grams Antagelse (Kbhvnske Vid.-Selsk. Skr. III, 62—3) om den Rolle, D. Antonius skulde have spillet 1523, viser sig altsaa som aldeles urigtig.

³⁾ Behrmann, Christian II's Hist. II, 152.

ham til den danske Krone. Den 28de Marts 1523 udfærdigede han et Brev til Paven, hvori han bad om, at denne vilde forskaane Bisperne for saadan Rettergang ved den pavelige Kurie, eftersom sligt sigtede til deres yderste Skade og Fordærv, og ikke forunde D. Antonius von Fyrstenberg nogen Bandssættelse over dem for deres Udeblivelse, men vise Sagen tilbage her til Landet til den slesvigske Biskop Godske Ahlefelds eller andre Prælaters Paakjendelse; til hvilken Ende han tilbød at give D. Antonius frit Lejde. Rimeligvis blev Brevet sendt til den slesvigske Biskop til Efterretning og videre Besørgelse; men hvad nu Aarsagen end har været, saa kom det ikke videre. Maaske har Frederik I, hvem det ikke kunde være ukjært, at Bisperne stod paa en slet Fod med Pavestolen, selv befalet, at det skulde holdes tilbage. Ialfald fandtes det senere i Bispens Arkiv paa Svavsted og er derfra gaaet over til vort Gehejmearkiv¹⁾. Dermed er D. Antonius »ude af Sagaen«, og vi vide intet om hans senere Skjæbne, eller om hvorledes Paven har fundet sig i Bispens Ulydighed. Saameget er kun vist, at Niels Stygge 1526 fik Frederik I's Stadfæstelse paa det Forleningsbrev paa Børglum Provsti, som Christiern II i sin Tid havde givet ham, eller rettere paa en Del af Brevet, da det udtrykkelig bemærkes, at der var Punkter i samme, som Kong Frederik ikke vilde stadfæste. Aaret iforvejen havde Stygge Krumpen forøvrigt faaet Løfte paa, at hvis han overlevede Niels Stygge, skulde han blive forlenet med Børglum Kloster, og Kongen vilde give ham »Præsentats og Forskrift til vor helligste Fader Paven«. Inden vi gaa videre hidsættes tre af de Aktstykker, hvorpaa det foregaaende tildels støtter sig:

1.

Quidam Doctor Antonius Fyrstenberg, donatus a Johanne Rege præpositura Burglanensi, multa bona eius Ecclesiæ, aurum

¹⁾ Svavsted-Bogen hos Westphalen, Monum. ined. IV, 3194. Allen anf. Skr. III, 2, 437. Frederik I's Brev er trykt hos Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. II, 785—6.

quoque et argentum, abstulit, clam terra marique auehi curauit. Quod olfaciens D. Stycho tum electus Burglanensis post D. Nicolaum, eundem Antonium detineri in carcere curauit, vsque restitueret ablata. Itaque coram Rege Christierno et Senatu regni renunciavit præposituram D. Nicolao. Sed postea impetrauit citationem papæ supra hos Episcopos et eos, qui eum captiuauerant. Quare Rex Christiernus anno Dni 1522 petiit causam redire posse ad iudices in hoc regno, dato saluo conducto ipsi Doctori Antonio.

Optegnelse med Anders Vedels Haand i Univ. Bibl., Addit. 120. 4.

2.

Biscop Stygge Krwmpen ffeck breff paa Burglom Closter, att ther som Gudt thett saa forseet haffuer, att handt leffuer Biscop Niels Stygge wdoeffuer, tha maa oc schall handt strax effter Biscop Niels Styggis dødt thett anamme, bruge oc beholde synn liiffs tiidt samme Burglom Closter, mett alle priuilegier, friiheder, rente oc rettighedt mett alldt tilliggillse, ehwadt thett helsst er eller wære kandt. Dog handt holler samme Closter oc Gudtz tieneste wedt heffdt oc magtt, oc gjer oss oc kronen sliig tynghe oc tieniste ther aff, som ther pleygde aff att gjeris wdi wor kiere Herre broders tiidt, koning Hanssis, nar hannwm tillsiigis, eller haffue [thett] wdi wore mynde. Sammeledis loffue oc tillsiige wy hannwm, att nar for^{ne} Biscop Niels affgangen er, eller oc om handt her forindenn samme Closter resignerer oc oplade will, tha wille wii strax wnde oc giffue for^{ne} Biscop Stygge oc ingen anden wor presentatz oc forscrefftt till wor helligste fader Pawen paa samme Borgloms Closter, oc troligenn y alle maade tillhielp, att handt thett fange oc beholde schall wdenn trette. Giffuit paa wortt Slott Kiøpenhaffn Odennsdaghen nestt effter Decollacionis Sancti Joannis Baptiste, aar etc. Mdxv.

Ad mandatum domini Regis.

3.

Bispen aff Vensyssel Her Niels Stygge haffuer sliigtt eett breff aff koning Christiern paa Burglom, att schall thett nyde y syn liiffs tiidt, oc ey schall beswaaris mett tieniste eller tynghe, oc schall holle seedwaanlig Gudtz tieniste, oc skicke seg prester,

som tienisten opholde, oc schall fly presterne theris biering.
Datum Haffnie 3^a feria [post] Misericordias Domini Anno Mdx.

Thette breff stadfestedt koninglige Matt., koning Frederick, wdi alle punctter oc articler, som for^{uit} staar, oc huess ydermere punctter wdi koning Christierns breff staar, anderledis endt som her for^{uit} staar, thenom wille koninglige Maiestatt icke stadfeste.
Datum Aalborg die beati Seuerini episcopi Anno Mdxvj.

Der berettes hos Münter (Ref. Hist. II, 199) og efter ham hos Daugaard (S. 330), at Frederik I 1532 gav «Niels Stygge Rosenkrands» Løfte paa at blive forlenet med Børglum Kloster, naar Biskop Stygge Krumpen døde. Dette er en Fejltagelse; Stygge Krumpen var 1532 endnu ikke kommen i Besiddelse af Klosteret, da den gamle Niels Stygge først døde 1533. Derimod fik Hr. Niels Eriksen Rosenkrands, Søn af Erik Styggesen til Mattrup og Kirsten Nielsdatter Skram¹⁾, Kongens Løfte paa Børglum Bispedømme, naar Stygge Krumpen afgik ved Døden, saaledes som følgende Brev viser:

Her Niels Rosenkrantz, Biscop till Burglum,
ffich breff, att Kong^e Mt. haffuer vntt och tilladet, att ther som Gudt haffuer forseelt, att hand Biscop Stygge Krumpenns død och affgang offuerleffuendes worder, thaa maa och schall hanndt igenn strax till seg vbehindrett anamme Burglum Biscops dom mett aldt sin rettighed, att haffue, nyde och beholde sin liiffuis tiidt. Daag att ther som hanndt will resignere och vplade nogenn for^{ne} Burglum Biscopdom, epther handt thett fangendis worder, tha schall thet icke skee vden K. Mt^s eller H. N. eptherkomendes konninger vdi Danmarck sambtycke. Cum inhibitione. Datum Haffnie Dominica Cantate Anno etc. Mdxxxij. Relator Her Magens Gøye, Magister Curie.

¹⁾ Kall-Rasmussen har i nogle hdskr. Optegnelser udtalt den Formodning (og den Mands Formodninger var sjælden urigtige), at Hr. Niels Eriksen Rosenkrands er den Hr. Niels Eriksen, som 1521 var Kannik i Aarhus og da havde en Strid med Rigskansler Jørgen Marsvin om Patronatsretten til Vor Frue Alter i S. Albani Kirke i Odense (Suhms Saml. II, 2, 49—50). Paa Stamtavlen hos Hofman, Danske Adelsmænd II, 77, kaldes han urigtig: «Stygge Eriksen, Biskop i Børlum». Han maa vel adskilles fra Hr. Niels Eriksen Rosenkrands til Bjørnholm, Danmarks Riges Raad og Hofmester, † 2 Novbr. 1516.

Ved Niels Stygges Død 1533 fik Biskop Stygge Krumpen altsaa Børglum Kloster. Han var en Modstander af Reformationen, og udstedte omtrent 1532 nogle Statuter, der paadrog ham de evangeliskes Læreres strænge Dadel; men vi kjende dem ikke nærmere, skjønt det ikke er usandsynligt, at de ere blevne trykte¹⁾. I det Klageskrift, Christian III 1536 lod oplæse mod Bisperne, anføres mange Beskyldninger imod ham, der ialfald vise, at han var en verdsligsindet Mand, hvem Kirkens Vel kun lidet laa paa Hjerte, naar han blot kunde bevare og forøge sine Indkomster. Blandt Beskyldningerne kan saaledes anføres, at »omendskjønt han ikke vilde holdes for evangelisk, plyndrede han dog Klostrene for sin egen Fordels Skyld, og fordrev Nonnerne«. »Han tilrev sig Kirkerne ved sine Kapellaner, tre og fire tillige« (d. e. til 3—4 Kirker holdt Bispen kun 1 Kapellan, medens han selv tilegnede sig Hovedindkomsten af Kaldene). »Han tilbageholdt hos sig en ham beslægtet Frue, en god Mands Hustru, imod Retten og Ægtemandens saavel privat som offentlig paa Herredsting fremsatte Fordring«. »Han sluttede hemmelig Forbund med Bispen i Sjælland²⁾«. Disse Beskyldninger fremførtes for at retfærdiggjøre, at Kongen havde ladet Stygge Krumpen fængsle i

¹⁾ I Peder Laurentsens »En stacket vnderuisning aff Gudz egne ord«, Malmø 1533, læses (Aiii): »Der legges vind paa, ath huor denne lærdom med sandhet oc Gudz ord kan icke driffuis, der skall han io noget forhindres met anden lempe, met nogre budord oc menneskelig statuter. Aff huad slag nogre ere nw nylige hid till oss komne fra Vendzsysel, Huilcke største part ere foruende (baade fra mening och ord) aff de gamle Latiniske som den gode man och hederlige Prelate Erchibiscop Byrge i Lund (huess siel er i Gudz hand) han lod gøre, nw heden ved sætten Aar siden«. Derefter følger en nærmere Kritik af disse Statuter.

²⁾ Nye Danske Mag. III, 27. Om flere af disse Beskyldninger og andre Klagemaal mod Biskop Stygge Krumpen findes nærmere Oplysninger i Danske Mag. 3 R. IV, 194. 198—9. 214. 217—20. I en Kancellioptegnelse med Overskrift: »Vortzeichnüsse der geheimen hendell, so ich Kon. Matt. zu Dennemarken etc. meinem aller gnedigsten Herren zu Odensee in Fhüne am dienstage nach Omnium Sanctorum Anno xlj zu eigen handen gestellt« (i Geh.-Ark.) findes følgende

Avgust 1536. Det hjalp ikke, at han havde vist den sejrlige Konge sin Føjelighed ved at udlevere Børglum Domkirkes dyrebareste Klenodier, en Guldalk og en med Ædelstene besat Guldkrone, som Dronning Margrete i sin Tid havde skjænket til den hellige Jomfrues Billede¹). Erik Banner og Peder Ebbesen fik ligefuldt Befaling til at gribe ham tilligemed Biskop Jørgen Friis i Viborg²). Stygge Krumpen blev ført til Sønderborg Slot og blev saavidt vides holdt fangen her i sex Aar. Her sad han under Tag med den Konge, som han havde hjulpet til at styrte fra Thronen. Det har udentvivl mangen en Gang gaaet den afsatte Bisp bittært gennem Sjælen, at Gottorperens Søn kun daarligt lønnede, at man havde brudt Ed og Troskab for at være med til at sætte Kronen paa hans Faders Hoved. Det kan vel ogsaa være, at Bispen en og anden Gang har tænkt, at det ikke kunde være gaaet ham sønderlig slettere, om han havde modtaget det lokkende Tilbud om Opretholdelsen af den biskoppelige Magt og andet, som Christiern II 1532 fra Norge af havde gjort ham og andre jydsk Stormænd, dersom de vilde forlade Frederik I og atter tage hans Parti — et Tilbud, som Stygge Krumpen for sin Del havde afvist med den Bemærkning, at »brændt Barn ræddes Ilden, eller som Æsopus siger: du tænker paa dit døde Barn, jeg paa min brudne Pande«³).

Paa Midsommersdag 1542 udstedte Stygge Krumpen i Odense den Forpligtelse, der var Betingelsen for hans Frigivelse. Han underkastede sig herved alt, hvad der var foregaaet med Hensyn til hans Bispedømme, lovede hverken aabenbar eller hemmelig at modstaa Kong Christian, men meget mere at afværge alt, hvad der kunde være til hans

Stykke nævnt: »Vhorpflichtunge des Bischofs von Seelandt gegen dem zu Wentzhusel weybnemens halbenn«. Det er dog vel neppe dette, men snarere et politisk Forbund under Grevefejden, der sigtes til i ovennævnte Beskyldning.

¹) Danske Mag. 3 R. V, 120. 144.

²) Danske Mag. 3 R. VI, 29.

³) Orig. dat. 25 April 1532, i Geh -Ark. Topograf. Saml. Børglum. Nr. 10.

Skade. Forpligtelsen besegledes med ham af elleve Adelsmænd med Johan Friis i Spidsen som Forlovere for dens nøjagtige Efterlevelse¹⁾. Samme Aar forlenedes Stygge Krumpen med Asmild Kloster. Han fik det kvit og frit paa Livstid uden al Afgift. Dog skulde han sørge for Klosterjomfruernes Underholdning, som Hjælp til hvilken han aarlig skulde have tre Læster Korn af Lensmanden paa Hald Slot²⁾. Vi skulde ikke følge ham videre, skjønt det vel endnu lod sig fortælle meget om hans senere Processer og Stridigheder³⁾; men indskrænke os til at bemærke, at han døde 1551 og jordedes i Mariager Klosterkirke⁴⁾.

Pontoppidan og andre efter ham fortælle, at Stygge Krumpen, efterat han var kommen fri Fod, blev forlenet med Børglum Kloster⁵⁾. Dette forholder sig imidlertid ikke saa. Det sidste Brev, vi have, udstedt af ham som Klosterprovst, er dateret: Ø Kloster den 23de Juli 1536 (altsaa kort før hans Fængsling); heri bekjende Stygge Krumpen, Biskop og Forstander udi Børglum, Anders, Prior, og menige Kapitel sammesteds skyldige at være velb. Svend Mogens Jul og velb. Jomfru Ingeborg Tammesdatter 170 Lod Sølv og 50 rhinske Gylden i Guld, for hvilken Sum de pantsatte dem noget af Børglum Klosters Gods, nemlig Kartoft i Torsse (Taars) Sogn og en Gaard hos liggende, kaldet Bøgget⁶⁾. Børglum

¹⁾ Orig. i Geh.-Ark., Danske gejstlige Sager Nr. 70. Forpligtelsen stemmer væsentlig overens med den, som Biskop Ove Bilde udstedte d. 1 Juni 1537 og som findes aftrykt i Nye D. Mag. I, 237—9. Man har et Brev fra Stygge Krumpen til Knud Rud, hvori han takker denne for, at han havde været hans Forlover ved Udstedelsen af denne Forpligtelse. Brevet er dat. S. Jacobsdag 1542 og skrevet paa Højbygaard (paa Laaland), hvilken Gaard tilhørte den afsatte Bisps berømte Broder Otte Krumpen (Orig. i Geh.-Ark., Topogr. Saml. Børglum. Nr. 12).

²⁾ Danske Mag. 3 R. VI, 360.

³⁾ Se t. Ex. De ældste danske Arkivregistraturer II, 189. 191. Danske Mag. 4 R. I. 40. 50. 163. 167 o. fl. St.

⁴⁾ Pontoppidan, Marmora Danica. II, 123.

⁵⁾ Pontopp. Ann. II, 891. Molbech, Hist. Aarbøger. III, 71.

⁶⁾ Orig. i Geh.-Ark., Voss. Saml., Børglumherred Nr. 1. I Topograf. Saml. Børglum Nr. 11 findes et »Inventarium udi Børglum«, rimelig-

Kloster og Gods blev den 4de Novb. 1540 af Kongen overdraget til Albert Skjel som Afgiftslen, idet han derhos forpligtedes til »at give Præsterne, som i Klosteret inde ere, deres Underholdning til Klæde og Føde, og at bygge og forbedre Klosteret«¹⁾. Der savnes Efterretninger om, hvorledes Klosterets Stilling har været i Tiden mellem 1536 og 1542. Sandsynligvis tøvede man med at træffe nogen endelig Bestemmelse dermed, saalænge Bispens Skjæbne ikke var afgjort. Ialfald er neppe nogen ny Provst udvalgt i denne Tid, men Prioeren har rimeligvis ledet Klosterets Angiggender.

4.

Om Opøsningen af Karmeliterklosteret i Skjelskør.

Skjelskør havde i Middelalderen to Klostre, et Dominikaner- og et Karmeliterkloster. Det er faldet Historikerne meget vanskeligt at skjelne mellem disse, idet man nemlig har været uvis, om det »Vor Frue Kloster«, som nævnes, har tilhørt Sortebrødrene eller de hvide Brødre. Jeg har egentlig ikke fundet ny Materialer til Afgjørelse af denne Tvivl, men kan dog udtale det som min Mening, at »Vor Frue Kloster« har været Karmeliternes. Almindelig nævnedes Dominikanerklostrene nemlig blot »Sortebrødrekloster«, og saaledes ogsaa det i Skjelskør i det Kongebrev, hvori dette Kloster sidst omtales²⁾. Karmeliterklostrene nævnedes derimod ofte i daglig Tale »Vor Frue Klostre« og Munkene »Vor Frue Brødre«, om end Benævnelserne »Karmeliterkloster« og »Karmeliterbrødre« ogsaa forekomme, og

vis optaget 1536 eller 1542. Blandt de Gjenstande, der fandtes, kunde mærkes: Udi det nedre Karnap, 12 Bøger. Paa Liberiet, 150 Bøger.

¹⁾ Lensregister Nr. 1 i Geh.-Ark.

²⁾ Den 1 Marts 1570 skjænkede Kong Frederik II Skjelskør By den Grund, hvorpaa dette Kloster havde staaet, »efterdi hvis Bygning og Mur, som stod paa Sortebrødre Kloster udi vor Kjøbsted Skjelskør, nu er afbrudt« (Udkast i Geh.-Ark., Topograf. Saml., Skjelskør Nr. 4).

navnlig i det Kongebrev, hvorved det skjelskørske Kloster den 12te Juli 1532 skjænkedes til Lensmanden paa Kjøbenhavns Slot, Rigsraad Hr. Johan Urne. Da dette Brev er af saa afgjørende Betydning i Klosterets Historie, hidsættes det her efter Originalen paa Pergament i Gehejmearkivet:

Wij Frederich met Gudtz naade Danmarckes, Vendes och Gottes konning, vduall[t] konning till Norge, hertug i Slesuig, Holsten, Stormarn och Dytmersken, greffue i Oldenborg och Delmenhorsth, giøre alle witterligt, att oss elskelige her Johan Wrne ritter, wor tro mandt och embetzmant paa wortt slott Køfnehaffnn, haffuer nw wærett her for oss och berett, att the Carmelite brødre i wor købstedit Skelskør for theres store armødt skyldt icke kunde holde samme theres kloster, men haffue thet nw wntt och opladett hannom. Sammeledes haffue wore wnder-satthe, borgerne ther sammesteds, och wærett her for oss [och] begerett, att wij wille wnde och giffue for^{ne} her Johan Wrne samme Carmelite kloster. Thij haffue wij aff wor sønderlig gunst och naadhe wntt och giffuett, och nw mett thette wortt opne breff wnde och giffue forscreffne her Johan Wrne for^{ne} Carmelite kloster i for^{ne} wor købstedt Skelskør med huse, bygninghen, gaardtzrom och haffuerom, som thet nw forfunden och begrebet er, saa møgett som for^{ne} Carmelite brødre nw i heffid och wære haffue, att haffue, nyde, bruge och beholde till seg och syne arffwinge till euig tiid for frij eygendom; wnder tagett kircken, then wille wij, att wore wndersatthe borgerne ther sammesteds skulle nydhe och brughe till en sognekircke. Fforbiudendes ther for alle, ehuo the helst ære eller wære kwnde, serdeles wore fogeder, embetzmendt, borgemestere, raadmendt og alle andre for^{ne} her Johan Wrne och hans retthe arffwinge her emødt paa for^{ne} Carmelite kloster, huse, bygning, gaardtzrom och hawerom, som forescreffuett staar, att hyndre, hyndre lade, møde, platze, wmaghe eller i nogle maade forfang at gøre, wnder wortt hyllesthe och naade. Giiffuett paa wortt slott Køfnehaffn fredagen nest effther sancti Knudt konges dag aar etc. mdxvij^o. Wnder wortt ingzegell.

Relator her Magens Gøye hoffmester.

Johan Urne var af sin Broder, Biskop Lage Urne, forlenet med den til Roskilde Bispestol hørende Herregaard Borreby tæt ved Skjelskør, og den 10de Juli 1528 havde han af Frederik I faaet Forleningsbrev paa Skjelskør By¹). Klosteret kom ham da bekvemt til at afrunde sine betydelige Forleninger. Men han beholdt ikke ret længe disse Herligheder. Thi da Christoffer af Oldenburg var gaaet iland paa Sjælland og havde faaet fast Fod her, kom der Udsendinge til ham fra Skjelskør, som klagede over Lensmandens Sporefogder og andre Voldsmænd, som trængte og beskattede dem imod al Lov, Ret og Skjel. Greven modtog dem paa det bedste og skjænkede den 29de Juni 1534 Byen foruden andre Benaadninger »Vor Frue Kloster« i Skjelskør med alt, hvad der hørte dertil, baade Jordegods og Klenodier²). Johan Urne var nemlig Slotsherre i Staden Kjøbenhavn, som endnu holdt sine Porte lukkede for Greven. Vel overgav denne Stad sig kort efter, og Johan Urne sluttede sig til Grev Christoffer, men Skjelskør med Klosteret har han sikkert ikke faaet igjen; derimod gav Greven ham Løfte paa Gudmeherred paa Fyn, som Johan Friis til Hesselager hidtil havde haft. Men derved fik han denne Mand til sin Modstander, og mistede derfor efter Grevefejden alle sine Forleninger³). Da Bispegodset inddroges under Kronen, fik Johan Friis selv Borreby, og der fortælles, at han tildeels opførte Hovedbygningen paa Gaarden af Materialerne fra det nedbrudte Vor Frue Kloster i Skjelskør⁴). Det er vel muligt, men Byen er dog vistnok bleven i den Besiddelse af Klosteret og dets Ejendomme, hvori den var kommen ved Grev Christoffers Gave, da vi finde, at det var Skjelskør Borgerne, som 1560 krævede Klosterets sidste Forstander for adskilligt af hvad der var bortkommet derfra i den forløbne Tid. Herom haves følgende Kongebrev⁵).

¹) Danske Mag. 3 R. III, 223—4. Jfr. smst. S. 229—30. 242—249.

²) Danske Mag. III, 70—2.

³) Paludan-Müller, Grevens Feide. I, 219—20. D. Mag. 3 R. III, 224.

⁴) Friis Edvardsen, Underretn. om Skjelskør S. 369.

⁵) Tegnelser over alle Lande. VI, 211.

Lector Mouritzs Sogne prest vdi Thiereby fick breff, som
effther følger.

Frederich then anden etc. Wor gunst tilforn. Wider, att nogre wore vndersotte vdj wor kiøbsted Skielskøer haffuer verit her hoss oss oc giffuit tilkiende, huorledes att vdj forledne tiid, siden Closteret ther vdj byen er bleffuit forsterret, er samme Closters eyendom forrøgt oc bortkommett tiil anden brug, oc wij icke wide, mett huad rett thet er bortkommet. Tha efftherthij attj wor then sishe prior ther wdj Closteret, tuille wij icke, attj strax mett thet allerførste giffuer ether hiid til oss, thagendis mett etther Closters indsegel oc klare register paa all then eyendom, som laa ther tiil Closteret, huort thet er hen kommen oc huem thet nu haffuer; tesligeste alle the breffue, som j haffue oc Closteret tilhorde, att wij oss ther nocksom kunde wide effther att rette. Her wider att rette etther effther oc thager ther ingen forømmelse for etc. Datum Nyborg then xj dag Februarij Aar etc. Mdlx.

I dette Brev nævnes »Klosteret«, som om der kun havde været eet saadant i Skjelskør; at der imidlertid her er Tale om Karmeliterklosteret kan med Vished afgjøres, thi den Lektor Movrits, til hvem Brevet er stilet, er en ikke ubekjendt Karmeliterbroder fra Reformationens Dage. Der kan nemlig ikke være nogen Tvivl om, at vi her gjenfinde den Lektor Movrits Samsing, som var Povl Eliesens Medarbejder ved Karmeliterkollegiet i Kjøbenhavn i Aarene 1519—22, men som senere vendte sig til den evangeliske Lære og derfor i den skibyske Krønike omtales som en frafalden, idet der bemærkes om ham, at han var en af de flere uægte Præstesønner, som i Reformationens Dage bleve nogle af Romerkirkens værste Modstandere; han skal nemlig have været Søn af en Provst paa Samsø¹⁾. I en gammel Fortegnelse over Præsterne i Tjæreby²⁾ findes følgende Efterretning om ham: »Hr. Movrits døde 1562 efter 45 Aars Forløb«. Hans Embedstid maa dog her været sat for lang.

¹⁾ Scr. Rer. Dan. II, 468. 481. ²⁾ Gl. kgl. Saml. 2990. 4.